

CONTRIBUȚII ALE LINGVISTICII ÎN TERMINOLOGIE

ANGELA BIDU-VRĂNCEANU
Universitatea din București

1. Observațiile de față continuă analizele noastre anterioare și contribuie la consolidarea terminologiei descriptive constituită prin utilizarea metodelor și modelelor lingvistice (v. Bidu-Vrănceanu 2007, 2010, 2012).

Obiectivele urmărite au vizat atât identificarea particularităților terminologiilor descrise, cât și desprinderea unor probleme teoretice de interes lingvistic. Metoda general utilizată s-a bazat pe relația dintre *dicționare* (generale, specializate) și *texte*, relevantă atât pentru terminologiile consacrate, cât și pentru cele noi, în formare. Pe aceeași linie se poate situa și analiza de față a termenilor privitori la */bursă/*. Dintre problemele urmărite se reține cea privind calificarea ca **domeniu** sau **subdomeniu**, delimitarea claselor și a subclaselor fiind o condiție a unei analize lingvistice riguroase.¹ Pornind de la termenii unui anumit domeniu se obține o primă delimitare, bazată pe criterii extralingvistice, care trebuie însă susținute de analiza lingvistică.

Analiza diverselor terminologii românești a stabilit inventarul unităților reprezentative pentru un anumit domeniu pornind *de la dicționare, textele* suplimentând informațiile specifice în funcție de actualizările înregistrate și de densitatea terminologică prin care se măsoară gradul de specializare.

Contribuția lingvisticii în terminologie se poate verifica și prin faptul că există analize independente și pentru alte limbi, de exemplu franceza (v. Massoussi și Mejri 2011: 256). Criteriile aplicate sunt limitate la semnalarea unor construcții lingvistice precise, fără o perspectivă de ansamblu asupra domeniului.

Analiza noastră va urmări identificarea *inventarului terminologic specific* așa cum apare în *dicționarele generale*, de exemplu DEXI (v. la 2) sau în *dicționare specializate* (v. la 3). Acest inventar va fi confruntat și completat cu cel care apare în textele științifice (v. la 4., Popa 1993) sau din presa specializată (ziarul *Bursa* sau pagina privind „Bursa” din *Ziarul financiar*, v. la 5). Analiza inventarului din textele specializate interesează nu numai sub aspect cantitativ, ci și pentru relația cu alți termeni economici în text, în raport cu care vocabularul */bursei/* poate fi considerat mai mult sau mai puțin dependent (mai ales prin interferențele cu vocabularul financiar-bancar).

Interferențele evidente cu termenii economici, în special cu cei financiar-bancari, pe de o parte, dar și existența unui vocabular propriu */bursei/*, conduc la discutarea statutului acestora

¹ A se vedea, în acest sens, Gaudin (1995), TERMIUM (1995), Buvet și Mathieu-Colas (1999), de Bessé (2000), Pavel (2001). Pentru posibilitatea de delimitare a domeniului prin referirea la mărcile diastratice din dicționare, vezi Russeau (1996) și Racahelli (2010), iar pentru lucrări generale de terminologie, în care sunt implicate unele delimitări de domeniu, vezi Béjoint și Maniez (2005).

ca **domeniu** sau ca **subdomeniu**. Probleme similare au fost puse (Frejaville 2011: 595 ș.u.) pentru lexicul privind *mediul și poluarea* în raport cu *ecologia*.

Delimitarea **domeniilor** și a **subdomeniilor** a avut un caracter mai mult implicit în analizele lingvistice, fiind un criteriu preliminar, de natură extralingvistică. Din punct de vedere lingvistic, analizele s-au limitat, în general, la aspecte mai evidente, precum interdisciplinaritatea sau specializarea, dominante în terminologiile actuale.

Pentru a răspunde la întrebarea privind statutul ca domeniu al */bursei/* vom proceda la analiza inventarului specific, așa cum apare în *dicționarele generale și specializate* sau în textele de diferite tipuri. Simultan se vor putea preciza o serie de probleme privind *demersul analizei terminologice*, cu consecințe atât teoretice, cât și practice.

Implicit, calificarea terminologică a */bursei/* va verifica și satisfacerea criteriilor generale pe care trebuie să le îndeplinească orice segment relativ independent al lexicului specializat. Astfel, este necesar să se realizeze precizia conceptual-semantică dată de univocitatea sensului specializat, determinată extralingvistic și exprimată lingvistic. De aceea, actualizarea termenilor în texte trebuie să fie obiectivă și se recomandă evitarea aprecierilor subiective. Aceste condiții sunt satisfăcute diferit de vocabularul */bursei/*. Analiza textelor din presa specializată din diverse limbi arată că se înregistrează menționări ale *stărilor psihice* ca reacții la *mișcarea unei anumite burse*, ceea ce individualizează această terminologie.

2. Analiza la nivelul *dicționarelor generale*, ca primă etapă în recunoașterea terminologică este justificată de rolul reglator al acestora în ce privește cunoștințele de diverse tipuri reprezentate prin unități lexicale.

Pentru limba română, *dicționarele generale* (DEX și DEXI) înregistrează un număr mic de termeni privind */bursa/*, nu se delimitează o marcă diastratică proprie, iar apartenența conceptual-semantică specifică rezultă din definiția lexicografică unde apar anumite cuvinte-cheie. Observația se verifică pentru cei câțiva termeni înregistrați: BROKER(AJ), CUPON, TITLU, ACȚIUNE, A TRANZACȚIONA, A NEGOCIA.

Termenul BROKER este strict specializat în acest domeniu și este echivalent cu „agent de *bursă* (subl.n.)”. Apartenența specifică rezultă și din restul definiției, care include „cupoane (de acțiuni)” și verbul „a negocia”.

TITLU, s.6, are marca (fin.), iar integrarea în domeniul */bursei/* apare pe parcursul definiției „înscris constatator al unor valori *negociabile la bursă*” (subl.n.).

În aceeași categorie se mai încadrează sintagme specializate precum ORDIN LA LIMITĂ, cu marca (econ.), având în definiție elemente care fac corelații explicite cu */bursa/*: „limita minimă sau maximă la care *brokerul* (subl.n.) poate încheia o *tranzacționare*”.

DEX și DEXI nu înregistrează însă termenul specific LISTA, asociat constant în comunicare cu BURSĂ.

Situațiile semnalate arată că referirea la */bursă/* apare ca necesară pentru anumiți termeni chiar în dicționarele generale, deși nu e delimitată o marcă diastratică. Relația și ierarhia în domeniul economic nu apare cu evidență la o simplă consultare a dicționarului, deși ar fi util pentru definiția lexicografică.

Deși terminologiile exprimă în general conceptele de bază prin substantive, în cazul */bursei/* există câteva verbe care au o importanță maximă, chiar dacă definiția lor o implică pe cea a substantivului corespunzător. Astfel, A TRANZACȚIONA trimite la TRANZACȚIE, pentru care referirea la */bursă/* se face direct: „înțelegere între două sau mai multe părți prin care se stabilesc anumite condiții pentru unele schimburi comerciale sau se fac *operații bursiere* (subl.n.)”. Este adevărat că atât substantivul, cât și verbul nu se limitează la bursă, având extinderi contextuale chiar dincolo de limbajul economic.

La fel, cvasisinonimul A NEGOCIA, s.3, tot cu marca (econ.) se referă la „bunuri negociabile”, „la diferite operații comerciale” care pot interesa */bursa/*.

Rezultă că în dicționarele generale sunt înregistrați și marcați puțini termeni specializați din domeniul analizat. Definițiile lor lexicografice sunt deficitare, fără datele distinctive pentru acești termeni. Face excepție definiția termenului BURSĂ, s.1, cu marca (fin.) care preia întru totul definiția din lucrările științifice „*Instituție* (subl. italice ne aparțin pentru a marca elementele definiției) specifică *economiei de piață*, unde se negociază în mod *public*, pe baza *cererii și ofertei acțiunii, hârtii de valoare, valută (bursă de valori)* sau unde se desfășoară *tranzacții de mărfuri, valori mobiliare (bursă de mărfuri)*, unde se efectuează *operațiuni* legate de *comerț internațional* etc.”. Se remarcă densitatea terminologică a definiției, care îi conferă un caracter strict specializat. Este înregistrat ca specializare și sensul care indică „sediul acestei instituții, locul în care au loc tranzacțiile bursiere”.

3. Dicționarele specializate analizate (*Dicționarul financiar-contabil*, 2007 și *Dicționarul de afaceri*, 2009) oferă date generale sau limitate privind */bursa/*. Termenii înregistrați apar numai în sintagme specializate: BURSA DE VALORI, BURSA DE OPȚIUNI, AGENT DE BURSĂ, CAPITALIZARE BURSIERĂ.

Termenul BURSĂ este înregistrat în sintagme specializate. Unele se bazează pe distincția fundamentală dintre tipuri, cum este BURSA de VALORI, „*Instituție* (subl.n.) care asigură *locul și mijloacele specifice* pentru *desfășurarea tranzacțiilor cu titluri financiare* în mod *organizat și în condiții de liberă concurență*”. Apare indicarea parțială a unor coordonate fundamentale în domeniu, respectiv cea privind */locul/*. Nu este indicată coordonata */timp/*, obligatorie în buletinele bursiere. Alte sintagme se referă la alte tipuri, de exemplu BURSA de MĂRFURI, BURSA de OPȚIUNI.

Dintre termenii specifici */bursei/*, sunt înregistrați numai BROKER, alături de sinonimul AGENT de BURSĂ (cu echivalentul străin *courtier*) și CAPITALIZARE BURSIERĂ. Alți termeni fundamentali, precum CURS, A COTA(RE), TITLU și, mai ales, A LISTA nu apar în inventarul dicționarelor specializate analizate.

4. Ilustrarea vocabularului reprezentativ pentru */bursă/* din *textele științifice* s-a făcut pe baza lucrării Popa (1993); de menționat că autorul este profesor universitar renumit în domeniu).

Termenii specifici nu sunt nici aici foarte numeroși; alături de BROKER sau AGENT de BURSĂ și BROKERAJ, RULAJ, CAPITALIZA, COTAȚIE se înregistrează sintagme specifice: SOCIETATE de BURSĂ, PIEȚE INTERDEALERI; INDICI BURSIERI, CRAH BURSIER, EVOLUȚIA BURSEI, FLUCTUAȚIA CURSULUI, AGENȚI de BURSĂ. Sunt indicate și valori concrete, precum INDICELE DOW JONES.

Se remarcă în textul științific analizat prezența a numeroși termeni și sintagme cu caracter economic general, a căror implicare conceptual-semantică este importantă: A NEGOCIA, A TRANZACȚIONA, CERERE și OFERTĂ, A CUMPĂRA și A VINDE, ACȚIUNE, TITLU, PREȚ, COMISION, AFACERE. Prezența și frecvența acestor termeni este susținută de afirmația autorului că „Bursa este un barometru al economiei de piață”.

Termenii privind */bursa/* din textul științific sunt utilizați cu valori generale, reprezentate grafic și însoțite de formule matematice (v. Popa 1993: 263). Aceste valori nu reflectă cu evidență */dinamica/* sau */mișcarea/* în funcție de variabilele */loc/* și */timp/*, trăsături relevante pentru domeniul cercetat. Mai ales coordonata */timp/*, importantă din mai multe puncte de vedere, nu are o reprezentare la acest nivel.

În raport cu dicționarele (generale și speciale), *textele științifice* prezintă un număr mai mare de termeni, exprimați mai ales sintagmatic. În relația dintre *dicționare* și *texte* se remarcă o distanță în ce privește *inventarul* specializat utilizat. Actualizarea acestuia prezintă numai particularitatea de a fi coocurent cu *termeni economici generali* dintr-o anumită sferă semantică, ceea ce ar permite interpretarea ca **subdomeniu** în **domeniul economic** a termenilor privind */bursa/*.

Analiza efectuată aduce informații privind demersul cercetării terminologice, în care direcția **de la dicționare la texte** (practicată în analiza tuturor celorlalte terminologii românești descrise) este mai puțin relevantă pentru termenii privitori la */bursă/* pentru care textele indică atât un inventar mai complex, cât și actualizarea lui. De aici rezultă necesitatea unei analize simultane mai complexe decât cea practică în descrierea altor terminologii românești.

5. Analiza unor texte din *presa economică specializată* (ziarul „Bursa” și pagina respectivă din „Ziarul Financiar” arată o distanță și mai mare între *dicționare* și *texte* și indică particularități importante pentru acest domeniu. Inventarul este mai bogat, mai variat și, în general, mai concret. Se remarcă importanța determinărilor contextuale (a) și frecvența mai mare a desemnărilor sintagmatice (b), alături de destul de puțin numeroșii termeni simpli (c). Fără a avea o apariție consecventă, se constată prezența unor termeni sau sintagme care desemnează *aprecieri afective privind mersul bursei* (d) sau alte aprecieri simbolice, exprimate cromatic sau prin grafice. Dăm ilustrările cele mai reprezentative:

(a) *cotație internațională, preț mediu, consum net, tranzacții „deal”, noi listări, piață de brokeraj, cel mai puternic curs, piața valutară, preț mediu, preț net, preț maxim, volum total, bursa de la București, bursa externă, indicator prudential.*

(b) *indicele Bloomberg Dollar Spot, moneda SUA, reuniunea de politică monetară, acțiunile „Rocket Benckiser Group”, titlurile Monzds Banking Group, titlurile Ryanair Holdings, indicele BET, indicele BET-BK, Titlurile ERSTE.*

(c) *rulaj, cotație, acțiune/acționar, curs, tranzacție, tranzacționa.*

(d) *(subl.n.) „(agențiile) nu au făcut decât să reaprindă cele mai pesimiste temeri” (ZF), „bursele vest-europene. s-au mai temperat”, „bursele europene și americane fluctuează” (B 2014/140: 195).*

(e) *„bursa a închis pe verde / pe roșu”.* Aceste aprecieri sunt însoțite, în general, de abstracte afective: *„Sentimentul optimist* (subl.n.) de pe piețele externe continuă să aibă efecte pozitive pentru bursa autohtonă” (B 2014/140).

Dincolo de densitatea terminologică maximă a textelor succinte care redau situația la o anumită bursă, la un moment dat, se remarcă indicațiile riguroase exprimate în cifre, procente și grafice privind monedele sau volumele tranzacțiilor.

Particularitatea relevantă în textele din *presa economică* este luarea în considerație a *mai multor variabile* decât în celelalte nivele analizate, toate aceste variabile fiind definitorii pentru situația unei anumite burse, la un moment dat. Rezultă importanța preliminară a indicațiilor privind */locul/* (*Bursa de la București, Bursa de la Paris* ș.a.).

În buletinele bursiere din presă apare curent reprezentată coordonata */timp/*. Aceasta poate fi desemnată mai general, cum ar fi „zilele acestea”, „săptămâna trecută” ș.a. sau cu detalii precise și concrete, ca în exemplul următor: *„la ora 16,55 (ora României) (subl.n.), indicele FTSE 100 al pieței din Londra a crescut cu 0,1% la 679889 puncte”.* Valorile concrete exprimate în cifre dublează exprimarea terminologică în limbaj natural și determină un caracter codificat, inaccesibil nespecialiștilor, al acestor texte: *„titlurile EBS s-au majorat cu 0.72% la 1.066.94 puncte” (B 145/2014).*

Rezultă că textele din *presa economică specializată (Bursa și Ziarul financiar)* prezintă complexul de date relevante pentru termenii din domeniu, simultan cu un inventar mult mai bogat de termeni. Se rețin următoarele date:

(a) termenii specifici frecvent utilizați sunt: *piața interbancară, rulaj, rulaj pe acțiuni, speculator, cotația futures Dow Jones, reglementatorul pieței, indicatori prudențiali, indicele Standard& Poors, cotă a titlurilor, broker, indicele extins al bursei*;

(b) indicații contextuale specifice privind /locul/ și /timpul/ cu referire la ședințele bursiere: „brokerii cred că *bursa de la București* va continua să scadă la *sfârșitul zilei*”; „ascensiunea bursei de la București s-a accelerat în ultimele 45 de minute (de miercuri)” (B 2014); „rulajul *ședinței precedente*” (*ibid.*). Uneori indicațiile temporale sunt mai vagi: „luna trecută”, „zilele acestea” ș.a.

(c) /mișcarea bursei/ este indicată prin verbe și alte construcții specifice: „Bursa de la București a *scăzut*”, „titlurile FP au *coborât* cu”, „ascensiunea pieței de la București s-a *accelerat* în ultimele 45 de minute” (B 2014), „bursele vest-europene au *deschis în urcare* cu” (*ibid.*), „investitorii au transferat pe piața Rasdaq în ședința de ieri 65.66818 lei, în *scădere* față de rulajul de vineri” (B 2014/3953). Alte verbe care indică /mișcarea bursei/ sunt: *creșterea* (bursei), mai rar a *avansa*, antonimul a *coborî*: „titlurile FP au *coborât*”, „Bursele europene și americane *fluctuează*” (*ibid.*).

(d) se dau indicații precise în cifre: „titlurile EBS s-au majorat cu 0,72% la 1.066,94 puncte” (B 2014/145). Valorile concrete exprimate în cifre și reprezentate în grafice însoțesc exprimarea într-o limbă naturală, dar, spre deosebire de cea din urmă, sunt total inaccesibile nespecialiștilor. Tot cu valoare simbolică este și desemnarea cromatică: „Bursa a închis pe roșu / pe verde”.

(e) asocierea cu stări emotive: „*cele mai pesimiste temeri* ale unora dintre investitori” (*ibid.*); „*Sentimentul optimist* de pe piețele externe continuă să aibă *efecte pozitive* pentru bursa autohtonă” (B 2014/140).

(f) se înregistrează chiar utilizări figurate, epitete, metafore: „dolarul *dezamăgit* de mersul economiei americane” (B 2014/29), „bursa autohtonă *molipsită* de *optimismul străinilor*” (B 2014/145).

Textele din presa economică specializată înregistrează un inventar mai bogat, atât de termeni simpli, precum RULAJ, COTAȚIE, BROKER, cât, mai ales, numeroase sintagme specializate: *cotație internațională, consum net, tranzacții deal, indicator prudențial, rulaj pe acțiuni, reglementatorul pieței, piața interbancară* ș.a. Apar, de asemenea, nume proprii specifice, exprimate tot sintagmatic: *codicele BLOOMBERG dollar SPOT, TITLURILE Monyds Banking Group, titlurile Ryanair Holdings, acțiunile Rockitt Benckiser Group* ș.a.

Complexitatea datelor și coordonatelor, informațiile concrete precis exprimate în cifre și grafice și simultan utilizate reprezintă o particularitate a textelor despre ședințele bursiere. În aceste condiții este evidentă distanța dintre dicționare și textele specializate din presa economică specializată privind /*bursa*/. Specializarea strictă, termenii proprii univoci apar împreună cu determinări cantitative și aprecieri afective (excluse și absente în alte terminologii). Densitatea terminologică este maximă în toate textele de acest tip.

Particularitățile textelor din presa specializată privind /*bursa*/ individualizează acest (sub)domeniu în ansamblul lexicului specializat, importanța acestui tip de texte nefiind caracteristică altor terminologii. Implicit apare o distanță mai mare între dicționare și texte, atât în ce privește inventarul de termeni, cât și determinările lui contextuale. Rezultă, în același timp, observații privind demersul cercetării, care ar trebui inversat *de la texte la dicționare*, dat fiind că presa specializată este singura care oferă toate coordonatele definitorii, ceea ce reprezintă o altă particularitate a acestui domeniu.

6. Descrierea termenilor privind */bursa/* din limba franceză (Massoussi și Mejri 2011) prezintă unele puncte comune, dar și diferențe metodologice. Perspectiva lingvistică este limitată și diferită, fără a viza observații de ansamblu atât în ce privește domeniul, cât și metodele de cercetare. Se reține doar similitudinea coordonatelor extralingvistice și importanța lor preliminară pentru analiza lingvistică. Astfel buletinele bursiere înregistrează legătura temporală, mișcarea bursei și starea psihică determinată. Sunt identificate unele elemente lingvistice specifice la nivelul limbii franceze, verbe care arată mișcarea bursei, deprecierea sau aprecierea ei, indicații privind locul și timpul, evaluări de diverse tipuri (Massoussi și Mejri 2011: 255). Se conchide că „starea psihologică a bursei depinde strict de mișcările indicilor și monedelor” (*id.*: 256).

7. Analiza efectuată se bazează pe o motivare extralingvistică precisă, care creează premisele pentru o analiză unitară și riguroasă, delimitarea claselor conceptual-semantice. Terminologia */burselor/* se alătură altor terminologii românești descrise dintr-o perspectivă interdisciplinară complexă, contribuind și cu precizări metodologice care susțin rolul lingvisticii în terminologie.

SURSE

B – *Bursa* (ziar).

DEX – Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ed. a 2-a, București, Editura Academiei RSR, 1997.

DEXI – Eugenia Dima (coord.), *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Editura Arc & Gunivas, 2007.

Dicționar financiar-contabil, 2007 – Ileana Constantinescu, Liana Anica-Popa, Petre Brezeanu, *Dicționar financiar-contabil cu definiții minimale*, București, Milena Press.

Dicționarul de afaceri, 2009

Popa, Ioan, 1993, *Bursa: organizare, funcții, experiențe*, vol. 1, București, Editura Adevărul.

ZF – Ziarul financiar

BIBLIOGRAFIE

Béjoint, Henri, François Maniez, 2005, *De la mesure dans les termes: hommage à Philippe Thoiron*, Lyon, Presses Universitaire de Lyon.

Bidu-Vrănceanu Angela (coord.), 2012, *Terminologie și terminologii II*, București, Editura Universității din București.

Bidu-Vrănceanu Angela, 2007, *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, București, Editura Universității din București.

Bidu-Vrănceanu Angela, 2010, *Terminologie și terminologii*, București, Editura Universității din București.

Buvet, Pierre-André, Michel Mathieu-Colas, 1999, „Les champs domaine et sous-domaine dans les dictionnaires électroniques”, *Cahiers de lexicologie*, 75, p. 173-191.

de Bessé, Bruno, 2000, „Le domaine”, în Henri Béjoint, Philippe Thoiron (eds.), *Le sens en terminologie*, Lyon, Presses Universitaire de Lyon, p. 182-197.

Fréjaville, R.M. 2011, „Le corpus en analyse terminologique de domaines composantes et interdisciplinaire”, în Van Campenhoudt, Lino, Costa (eds.) 2011: 593-604.

- Gaudin, François, 1995, „Champs, clotures et domaines: des langues de spécialité à la culture scientifique”, *Meta*, 40, p. 229-237.
- Massoussi, Taouhik, Soumaya Mejri, 2011, „Traitement automatique des discours financiers: application à la bourse ”, în Van Campenhoudt, Lino, Costa (eds.) 2011: 245-258.
- Pavel, Silvia, Diane Nolet, 2001, *Précis de terminologie*, Ottawa, Travaux publics et Services gouvernementaux.
- Racanelli, Antonella, 2010, „La double nature des marques diatechniques: une ambiguïté insurmontable?”, în *Les cahiers du dictionnaire*, 2, p. 117-140.
- Russeau, Louis-Jean, 1996, „Les marques terminographiques, une approche aménagiste”, Réflexions méthodologiques our le travail en terminologie et en terminotique dans les langues latines, Séminaire Realiter, Nice, 1-2 juillet 1996, p. 47-58. (<http://www.realiter.net/spip.php?article658>)
- TERMIUM, 1995, *Répertoire des domaines*, Ottawa, Travaux publics et Services gouvernementaux.
- Van Campenhoudt, M., T. Lino, R. Costa (eds.), 2011, *Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité*, Paris, Editions des Archives Contemporaines.

LINGUISTICS CONTRIBUTIONS IN TERMINOLOGY

(Abstract)

The linguistic analysis of some /stock market/ terms, based on a dictionary – text relationship, can contribute in consolidating descriptive terminology, a field of current interest.